

Prefaci

El meu pare, Santiago Albertí, va patir com tants altres els bombardeigs que aterririen Barcelona durant els anys 1936-1939. Vivia en un edifici de la Gran Via, a tocar del cinema Coliseum, just a l'indret més afectat pel famós bombardeig del 17 de març de 1938. En guardà una profunda impressió, tot i ser un nen, que el dugué a recollir una gran quantitat d'informació i de testimonis, gairebé al llarg de tota la seva vida, cosa que havia de cristal·litzar, algun dia, en la publicació d'un llibre. Malauradament, el projecte quedà inacabat a causa de la seva mort, el maig de 1997. En fer-me càrrec de l'editorial, vaig descobrir tot aquest material acumulat al llarg dels anys, inclòs un manuscrit ja molt elaborat, per bé que dispers en diversos arxius personals. El procés de recerca, anàlisi i ordenació n'ha endarrerit la publicació fins ara.

Valgui com a introducció el text reproduït a continuació, part d'un manuscrit, també inèdit, probablement destinat a ser publicat com a article:

Durant la Guerra Civil, Barcelona fou atacada sistemàticament des de l'aire, per la part de mar, utilitzant les bases establertes a Mallorca pels sublevats. És ben sabut que l'afany català d'assegurar de seguida l'adhesió de les Balears fou frustrat pels recels polítics del mateix govern de la República, i aquest error va deixar tot el litoral en una situació molt vulnerable. Els agressors s'estalviaven el pas damunt el front, on els republicans tenien més caces, i també un recorregut per zona enemiga, on podien sorgir entrebancs i ser

fàcilment detectats. L'atac des del mar deixava les incursions, en canvi, sense més defensa que la que Barcelona podia procurar-se tota sola.

Encara concorrien a Barcelona dos factors desfavorables. L'un era que la base del Prat restava molt visible als aparells que sobrevolaven la capital. Resultava molt problemàtic agafar els agressors per sorpresa sortint d'allí. L'altre factor és que els indrets més elevats de Barcelona, amb l'excepció de Montjuïc, resten força terra endins. I les altures són, en principi, el lloc adient per emplaçar-hi artilleria antiaèria convencional. Això havia de permetre als nacionalistes de dominar el gros de la ciutat sense haver de travessar cap foc de barrera tirant a la vertical.

Ja als inicis de la guerra, el 21 de setembre de 1936, la Conselleria de Defensa de la Generalitat publicà una disposició informativa i preceptiva sobre defensa passiva, aquella destinada a prevenir i minimitzar els efectes destructius dels atacs aeris. Totes les puntualitzacions i insistències posteriors prendran com a base aquestes disposicions, ja que contenen les normes més encertades en cas de bombardeig. Aleshores ja havia estat creada la Junta de Defensa Passiva de Catalunya, amb la corresponent Junta Local a Barcelona, que era responsable i coordinadora de tots els altres serveis. Realitzaria una tasca ingent d'organització i divulgació. Més tard, en constituir-se l'Institut Català de Defensa Passiva, serien desenvolupats estudis tecnològics avançats —els més avançats de l'època, evidentment— sobre una branca bèl·lica mal coneguda fins aleshores.

El primer punt important resolt d'una manera satisfactòria seria el de restricció i emmascarament de l'enllumenat públic, així com l'enfosquiment total en cas d'atac. Per a la divulgació de l'alarma calia refiar-se de les emissores de ràdio, de l'avís al veïnat d'un encarregat per edifici i de mitjans acústics improvisats (sirenes de les fàbriques, clàxons dels cotxes mentre s'aturaven, xiulets dels agents de l'ordre), substituïts per sirenes potentíssimes des de finals d'estiu de 1937.

L'aspecte més llarg i costós era el dels refugis. Amb la junta local col·laboraven algunes ofertes privades i, sobretot, l'Ajuntament, del qual era alcalde un home que es dedicà en cos i ànima a la qüestió dels bombardeigs: Hilari Salvador.

Els serveis assistencials eren el millor de tot. L'actuació del Cos de Bombers, manat per Josep Sabadell, resultaria modèlica. Els atacants usaven, de bon començament, moltes bombes incendiàries, però produïren un resultat tan fluix, motivat sobretot per l'actuació eficient dels bombers, que els nacionalistes acabaren per prescindir-ne, o gairebé. La Creu Roja, a les ordres del coronel Màrius A. Domènech, treballava de manera rapidíssima, abnegada i eficaç. La feina d'aquest cos era de les més perilloses, ja que començava al més sovint encara en ple bombardeig i, a vegades, els pertocava d'anar a sectors que els agressors repassaven.

Els guàrdies d'assalt i la policia urbana s'ocupaven dels serveis d'ordre entorn les zones bombardejades. Hi recollien els objectes d'algun valor de les víctimes i dels pisos destruïts, que eren dipositats en jutjats, amb les indicacions aclaridores de dia i lloc, per tal que poguessin ser recuperades pels propietaris o els seus hereus.

Per descarregar de feina els cossos especialitzats, sobretot el de bombers, la Junta enquadrà directament una brigada desenrunadora, amb eines, vehicles i fins i tot una ambulància. Pel març de 1938 també funcionaria, dependent de l'Institut Català de Defensa Passiva, una escola de la qual havien de sortir algunes promocions d'auxilars ben preparats.

L'alarma també posava en alerta la defensa activa, la que podem qualificar de contraatac respecte de l'agressió. Aquesta era bàsicament constituïda per l'artilleria antiaèria, emplaçada, com hem dit, en zones elevades. Una potent xarxa de reflectors, amb unitats escampades per tota la ciutat, ajudava a la localització de l'enemic en cas de bombardeig nocturn.

També cal atorgar un paper eminentment dissuasiu a les metralladores antiaèries, que obligaven els atacants a volar a gran alçada.

Per manca d'efectius, la defensa aèria resultaria sempre massa feble. A les difícils condicions naturals, cal afegir la insuficiència d'aparells i la vellúria de certs tipus. Fora d'algunes excepcions, la custòdia de Barcelona quedà encomanada a dos venerables biplaces, molt lents i de poc sostre. Només a partir de l'abril de 1938 la defensa aèria adquireix un grau més consistent, però, en tot cas, el nombre de caces adscrits a la defensa de Barcelona sembla ser usualment de dos, amb puges a quatre a les etapes més generoses.

Si la defensa passiva tenia la confiança dels barcelonins, la defensa activa era considerada amb escepticisme. El sentiment és entenedor però no gaire just. La defensa estalvià a Barcelona gairebé una tercera part dels atacs que li foren adreçats o, per ser més exactes, dels seus efectes destructors, per més que hi hagués alarmes, angúnies i enrenou. També caldria comptar les reaccions que, sense evitar els atacs cruents, els desviaren o escurçaren quan encara els restava un cert potencial d'acció. La proporció és considerable, ateses les condicions.

Aquest llibre vol ser un homenatge a totes les persones que, d'una manera o altra, van defensar la ciutat en un moment tan crucial de la nostra història; als personatges anònims que contribuïren a alleujar el dolor dels seus conciutadans; a totes les víctimes innocents, entre 12.000 i 13.000, una quarta part de les quals resultaren mortes; als que feren possible que, malgrat tot, la vida continués; als que, terroritzats, van sobreviure dos anys sota les bombes.

Finalment, volem donar les gràcies a les persones que han conservat la memòria col·lectiva, sovint a base de petites històries familiars. Sense elles no podríem haver fet aquest llibre.

EA